

Polacy na emigracji zarobkowej – konsekwencje

MATEUSZ BARTOSZEWICZ

Instytut Studiów Międzynarodowych, Uniwersytet Wrocławski

STRESZCZENIE: *Współzależność i mobilność cechują społeczeństwa świata zachodniego w drugiej dekadzie XXI wieku. Dzięki możliwościom technicznym migracje z krajów słabiej rozwiniętych w kierunku państw bogatszych są czymś naturalnym, szczególnie biorąc pod uwagę dążenie człowieka do życia w możliwie najkorzystniejszych warunkach. Polacy również emigrują, głównie zarobkowo. Celem artykułu jest zbadanie kierunków i skali wyjazdów zarobkowych Polaków oraz analiza ich konsekwencji z punktu widzenia państwa wysyłającego emigrantów.*

SŁOWA KLUCZOWE: *emigracja zarobkowa, polityka migracyjna, konsekwencje emigracji dla państwa wysyłającego, drenaż mózgow*

Wprowadzenie

Ludzi mieszkających, pracujących i funkcjonujących na co dzień w świecie zachodnim, a szczególnie w rozwiniętej Europie cechuje mobilność i szereg współzależności wynikających z procesów globalizacyjnych. Dynamiczny rozwój technologiczny przyczynia się do zdecydowanej zmiany znaczenia odległości geograficznej, która od kilku dekad stopniowo przestaje stanowić barierę w przemieszczaniu się jednostek. Migracje w pogoni za lepszym życiem lub za korzystniejszymi warunkami bytowymi zdarzają się coraz częściej. Szczególnie z krajów uboższych ludzie, którzy z różnych powodów nie odnajdują się w panujących na miejscu warunkach, decydują się na wyjazd celem znalezienia dobrze płatnej pracy, umożliwiającej polepszenie dotychczasowych warunków bytowania.

Polska w porównaniu z wysoko rozwiniętymi krajami „starej” Unii Europejskiej plasuje się zdecydowanie niżej w kontekście rozwoju społeczno-ekonomicznego¹. Nasuwa się pytanie, jakie natężenie i kierunki przyjmuje emigracja zarobkowa Polaków? Czy z punktu wi-

dzenia państwa polskiego takie zjawisko jest korzystne? Jakie są długofalowe konsekwencje emigracji zarobkowej dla kraju wysyłającego?

W artykule starano się udzielić możliwie rzetelnej odpowiedzi na powyższe pytania, stosując zarówno zasadę krytyki źródła, jak i analizę zebranych materiałów. Wykorzystane zostaną obserwacje własne dotyczące migracji oraz statystyki i raporty publikowane przez Główny Urząd Statystyczny.

W artykule wyjaśnione zostały podstawowe pojęcia związane z podejmowanym tematem. W pierwszej części rozważania skupiają się na dwóch kwestiach: rozmiarach emigracji Polaków oraz kierunkach, w których ta emigracja przebiega. Następnie przeprowadzona została analiza konsekwencji emigracji zarobkowej Polaków dla państwa i społeczeństwa polskiego. Artykuł zakończony został wnioskami z analizy.

Dla klarowności wywodu należy nakreślić definicje kluczowych dla tematu pojęć. Są to przede wszystkim:

- a) migracje – przemieszczenia terytorialne ludzi, w skutek których następuje względnie trwała zmiana miejsca ich zamieszkania²,

¹ Mam tutaj na myśli Niemcy, Belgię, Szwecję, Francję, Wielką Brytanię. Zob. OECD, *Database Key Short-Term Economic Indicators*, <http://stats.oecd.org/>, pobrano 02.09.2015.

² *Migracje*, [w:] *Encyklopedia PWN*, <http://encyklopedia.pwn.pl/haslo/migracje;3941121.html>, pobrano 19.06.2015.

- b) imigracja – przybycie z innego kraju do nowego kraju pobytu i przebywanie w nim zazwyczaj przez dłuższy czas, zazwyczaj celem osiedlenia się³,
- c) emigracja – opuszczenie danego terytorium (np. kraju rodzinnego) przez jednostki w różnych celach: poczynając od prześladowań politycznych, a kończąc na problemach ekonomicznych, których rozwiązaniem ma być wyjazd za granicę w poszukiwaniu lepszego życia⁴,
- d) polityka migracyjna państwa – *zbiór zasad i działań podejmowanych przez organy państwa w stosunku do napływających i przebywających na jego terytorium cudzoziemców, przede wszystkim w odniesieniu do kontroli wjazdu (i wyjazdu), dostępu do rynku pracy oraz integracji ze społeczeństwem*⁵.

Skala i kierunki emigracji Polaków

Historia emigracji Polaków

Migracje ludności występowały niemalże od zawsze i są zjawiskiem naturalnym dla poszczególnych cywilizacji ludzkich. Dzisiejsze supermocarstwo – Stany Zjednoczone powstały w wyniku wielkich migracji ze Starego Kontynentu, przy czym istotny wkład w jego powstanie mieli Polacy. W latach 1870–1914 do USA wyemigrowało około 4 mln osób pochodzenia polskiego.⁶ Polacy emigrowali również po I wojnie światowej, gdy, kierując się względami ekonomicznymi, wybierali głównie kraje dające możliwość poprawy swojego dotychczasowego życia, takie jak: Niemcy, Francję lub Belgię. Po II wojnie światowej aż do 1955 r. skala emigracji była niska, by następnie powoli wzrastać m.in. w ramach akcji łączenia rodzin, którą objęto ponad 253 tys.

osób.⁷ Osoby te otrzymały możliwość wyjazdu do Niemiec.

Powtórne zwiększenie natężenia emigracji przyniosła dekada lat 80. XX wieku. Za M. Okólskim można przywołać liczbę około 2,2 mln osób, które w tym czasie wyemigrowały z kraju z różnych przyczyn: od politycznych po ekonomiczne⁸. Porównując skalę migracji z tego okresu z migracją z ostatnich dziesięciolecia XX wieku, dostrzegalna jest znacząca różnica. Według danych GUS po przemianach ustrojowych w latach 1990–1999 z Polski wyemigrowało łącznie ponad 216 tys. osób⁹. Świadczy to o spadku natężenia emigracji, której dynamika wzrosła ponownie po akcesji Polski do Unii Europejskiej w 2004 r.

Emigracja po akcesji do UE

Między rokiem 2004 a 2007 liczba Polaków przebywających za granicą wzrosła z 1 mln do 2,3 mln. Nastanie kryzysu finansowego wyhamowało częściowo emigrację, powodując nawet przypadki powrotu emigrantów do kraju. Dlatego w związku z kryzysem pod koniec 2009 r. liczba Polaków mieszkających poza granicami kraju spadła do około 1,87 mln¹⁰. Gdy kryzys zaczął tracić na sile, emigracja znów wzrosła. Według szacunków na podstawie Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań w 2011 r. w pierwszym kwartale 2011 r. około 2 mln Polaków przebywało za granicą, z czego około 1,5 mln było tam ponad rok¹¹.

Na podstawie szacunkowych danych GUS dotyczących skali emigracji z Polski na pobyt czasowy w latach 2004–2013 nasuwa się wniosek, że po zakończeniu kryzysu finansowego nasilenie emigracji z Polski znów zaczęło

³ *Imigracja*, [w:] *Encyklopedia PWN*, <http://encyklopedia.pwn.pl/haslo/imigracja;3914293.html>, pobrano 19.06.2015.

⁴ A. Bobrowska, *Migracje Polaków po przystąpieniu do Unii Europejskiej*, [w:] *Colloquium wydziału nauk humanistycznych i społecznych 2/2013*, Akademia Marynarki Wojennej, Gdynia 2013, s. 50.

⁵ M. Matkowska, *Polska polityka migracyjna – zarys problemu*, *Studia i Prace Wydziału Nauk Ekonomicznych i Zarządzania* nr 33, Uniwersytet Szczeciński, Szczecin 2013, s. 78.

⁶ A. Bobrowska, *Migracje...*, op. cit., s. 50, 51.

⁷ K. Iglicka-Okólska, *Unarunkowania emigracji z Polski 1945–1990*, [w:] J.E. Zamojski (red.), *Migracje i Społeczeństwo. Zbiór Studiów 2*, Warszawa 1997, s. 98–99.

⁸ M. Okólski, *Migracje zagraniczne w latach 1980–1989. Zarys problematyki badawczej*, „*Studia Demograficzne*” nr 3, Warszawa 1994, s. 25.

⁹ A. Bobrowska, *Migracje...*, op. cit., s. 52.

¹⁰ M. Matkowska, *Polska...*, op. cit., s. 79.

¹¹ *Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań 2011*, raport GUS, www.stat.gov.pl, s.101.

wzrastać. Pod koniec 2013 r. poza granicami kraju przebywało czasowo około 2,2 mln mieszkańców naszego kraju. Daje to liczbę o 66 tys. wyższą niż rok wcześniej¹². Są to dane szacunkowe, które należy traktować z dużą ostrożnością. Ze względu na różne systemy ewidencjonowania przepływów migracyjnych w poszczególnych krajach oraz z uwagi na fakt, że wiele osób przebywających za granicą kilka lat nabywa obywatelstwo kraju pobytu można założyć, że skala emigracji z Polski jest nieco wyższa niż szacowana. Tym bardziej że dane statystyczne nie biorą pod uwagę emigracji zarobkowej do prac sezonowych.

Głównymi kierunkami emigracji Polaków są kraje europejskie należące do Unii Europejskiej. Na terytorium Wspólnoty przebywa lub pracuje 1,89 mln wszystkich emigrantów. Najwięcej Polaków jest w Wielkiej Brytanii (ponad 640 tys.), następnie w Niemczech (560 tys.), Irlandii (115 tys.) i Holandii (103 tys.). Ponad 100 tys. Polaków mieszka na terytorium krajów europejskich nienależących do UE, w tym w Norwegii – aż 71 tys. osób¹³.

Kraje skandynawskie są dobrze zorganizowane i oferują wysoki poziom opieki społecznej. Dlatego też ambitni młodzi Polacy znajdują tam miejsca pracy i sprzyjające warunki do zakładania rodziny. Bariery jest język, jednak Polacy znający język angielski są w stanie efektywnie funkcjonować. Tym bardziej że za granicą bywają bardziej pracowici niż w kraju, co częściowo wynika z faktu, że ich praca na obczyźnie jest bardziej ceniona przez pracodawcę zagranicznego niż krajowego¹⁴.

Konsekwencje emigracji

Skutki wyjazdów zarobkowych Polaków dotyczą wielu aspektów życia. Analizując problem, należy uświadomić sobie relację między stratami, jakie przynosi emigracja zarobkowa a zyskami, które zapewnia.

Konsekwencje negatywne

W obiegu medialnym dominuje pogląd, że wysoki poziom emigracji Polaków do państw lepiej rozwiniętych przynosi głównie straty¹⁵. Osłabienie potencjału demograficznego kraju, utrata ludzi wykształconych za publiczne pieniądze, zniekształcenie struktury wieku (starzenie się społeczeństwa, ponieważ wyjeżdżają głównie ludzie młodzi) – to tylko kilka negatywnych skutków powodowanych przez wyjazdy. Doliczając do tego pojawienie się zjawiska *brain waste*¹⁶, *eurosieroctwa*¹⁷ oraz licznych zniekształceń krajowego rynku pracy, skala problemu wzrasta.

Kolejnym zagrożeniem jest możliwość uzależnienia się rodzin emigrantów od przysyłanych z zagranicy pieniędzy¹⁸ – a co za tym idzie – potencjalne zagrożenie inflacją wywołaną przez niekontrolowany napływ strumieni pieniężnych. Warto zwrócić uwagę, że w większości przypadków ludzie decydują się na poszukiwanie pracy za granicą na skutek problemów występujących na rynku krajowym¹⁹.

Konsekwencje pozytywne

Władze w Polsce nie prowadzą zdecydowanej polityki migracyjnej mającej na celu zatrzymanie „wielkiej ucieczki młodych”²⁰. Dlatego można zaryzykować twierdzenie, że istnieją

¹² Informacja o rozmiarach i kierunkach czasowej emigracji z Polski w latach 2004–2013, GUS, Warszawa 2014, s. 2.

¹³ Ibidem, s. 3.

¹⁴ A. Bobrowska, *Migracje...*, op. cit., s. 56.

¹⁵ Między innymi: <http://nf.pl/kariera/negatywne-skutki-emigracji-za-praca,47371,199>, pobrano 02.09.2015; <http://wgospodarce.pl/informacje/9269-skutki-emigracji-polakow-spadek-liczby-urodzen-i-i-coraz-starsze-spoleczenstwo>, pobrano 02.09.2015; <http://www.fakty.nl/zycie-w-holandii-2/7022-negatywne-skutki-emigracji-polakow>, pobrano 02.09.2015.

¹⁶ *Brain waste – podejmowanie przez wykształconych i wykwalifikowanych pracowników pracy na niższych szczeblach zatrudnienia, przez co nie podwyższają swoich kwalifikacji, ryzykując ich utratę*. A. Bobrowska, *Migracje...*, op. cit., s. 59.

¹⁷ *Eurosierota – dziecko, które wychowuje się bez co najmniej jednego rodzica, który wyjechał za granicę w celach zarobkowych*. Zob. *Informacje dla rodziców podejmujących pracę poza granicami kraju*, Biuletyn Informacyjny Rzecznika Praw Dziecka, nr 1–2, Warszawa 2008, s. 2–4.

¹⁸ A. Bobrowska, *Migracje...*, op. cit., s. 60.

¹⁹ Ibidem.

²⁰ B. Marczyk, *Wielka ucieczka młodych*, 10.06.2013. <http://www.rp.pl/artukul/1017965.html>, pobrano 18.06.2015.

również skutki pozytywne dla kraju wysyłającego emigrantów.

Jedną z grup emigrantów są osoby dotychczas trwale bezrobotni. Wyjazd takich ludzi za granicę po pierwsze – zmniejsza stopę bezrobocia w kraju, a po drugie – zdejmuje z państwa (społeczeństwa) obowiązek utrzymywania bezrobotnego. W Polsce tysiące młodych ludzi z wyższym wykształceniem nie mają pracy, mimo że jej poszukują²¹. Wielu z nich decyduje się na emigrację w poszukiwaniu pracy, jednocześnie zmniejszając stopę bezrobocia w kraju. Ich wyjazd z punktu widzenia władz polskich może być pozytywny, ponieważ w chwili emigracji zabierają oni ze sobą własne, wysokie ambicje, oczekiwania w stosunku do sytuacji w kraju.

Przy rozległej emigracji zarobkowej skutkiem pozytywnym dla gospodarki narodowej jest napływ kapitału na rynek krajowy. Transfery powodują wzrost konsumpcji krajowej, która napędza produkcję i usługi. Pośrednio wpływają również na rynek pracy, stymulując powstawanie nowych miejsc pracy. Poza tym część transferów to tzw. kapitał inwestycyjny, przeznaczany przez obywateli na rozwój budownictwa i licznych inwestycji produkcyjnych²².

Wyjątkowo pozytywnym następstwem emigracji zarobkowej jest sytuacja, w której następuje migracja powrotna reemigrantów do kraju. Przynosi korzyści dla gospodarki i społeczeństwa krajowego pod warunkiem, że wracający powiększyli za granicą swój kapitał: finansowy, kompetencyjny i społeczny. Po powrocie mają możliwość wykorzystania doświadczenia i pieniędzy zdobytych za granicą jako fundamentu dla tworzenia miejsc pracy, inwestowania we własne zatrudnienie i dalej w rozwój inwestycji w kraju²³. Niestety, duża część ludzi, którzy wyemigrowali, nie wraca do Polski. Zakładają rodziny, zapuszczają ko-

rzanie i prowadzą życie w państwach lepiej zorganizowanych.

Wnioski

W dzisiejszych czasach państwa wysoko rozwinięte cechują przede wszystkim znaczne współzależności i mobilność ludzi. Przebycie pół tysiąca kilometrów – kiedyś tak trudne logistycznie i zajmujące kilka dni – dzisiaj zajmuje człowiekowi kilka godzin. Dlatego też migracje są czymś naturalnym, tym bardziej że środki łączności z krewnymi oddalonymi o tysiące kilometrów pozwalają na komunikację w czasie rzeczywistym przez Internet lub telefon.

Emigracje zarobkowe nie są zjawiskiem nowym – od setek lat wśród głównych przyczyn wyjazdów z kraju była chęć poszukiwania wyższego poziomu życia swojego i rodziny. Ze względu na powszechność występowania zjawisko emigracji należy analizować również pod kątem jego konsekwencji. Trudno jednoznacznie stwierdzić, że emigracje zarobkowe przynoszą same korzyści albo straty.

Bez wątpienia utrata ludzi najlepiej wykształconych za publiczne pieniądze w kraju (tzw. drenaż mózgow) lub zjawiska *brain waste* i eurosieroctwa mogącego prowadzić do patologizacji części młodzieży pozostającej w kraju są symptomami negatywnymi. Jednak emigracja zarobkowa ma też pewne zalety: zmniejsza bezrobocie krajowe lub napływ kapitału konsumpcyjnego i inwestycyjnego na rynek krajowy w postaci transferów od emigrantów. Pożądanym zjawiskiem związanym z emigracją zarobkową jest reemigracja, tj. powrót emigrantów doświadczonych i bogatszych do kraju. Po powrocie mają możliwość wykorzystania zdobytych kompetencji i kapitału jako podstawy dla tworzenia miejsc pracy w kraju i podejmowania inwestycji na rodzimym rynku.

LITERATURA

- Bobrowska Anita, *Migracje Polaków po przystąpieniu do Unii Europejskiej*, Colloquium Wydziału Nauk Humanistycznych i Społecznych 2/2013, Akademia Marynarki Wojennej, Gdynia 2013.
- Iglicka-Okólska Krystyna, *Unarunkowania emigracji z Polski 1945–1990*, [w:] J.E. Zamojski (red.), *Migracje i społeczeństwo. Zbiór studiów 2*, Warszawa 1997.

²¹ Eurostat, <http://ec.europa.eu/eurostat/web/products-datasets>, pobrano 02.09.2015.

²² Z. Kawczyńska-Butrym, *Migracje zarobkowe – w poszukiwaniu możliwości zwiększenia własnego potencjału/kapitału*, [w:] M.St. Zięba (red.), *Migracja – wyzwanie XXI wieku*, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Lublin 2008, s. 60, 61.

²³ Ibidem, s. 61.

- Informacja o rozmiarach i kierunkach czasowej emigracji z Polski w latach 2004–2013, GUS, Warszawa 2014.
- Kawczyńska-Butrym Zofia, *Migracje zarobkowe – w poszukiwaniu możliwości zwiększenia własnego potencjału/kapitału*, [w:] M.St. Zięba (red.), *Migracja – nyzwanie XXI wieku*, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Lublin 2008.
- Marczuk B., *Wielka ucieczka młodych*, 10.06.2013, <http://www.rp.pl/arttykul/1017965.html>, pobrano 18.06.2015.
- Matkowska M., *Polska polityka migracyjna – zarys problemu*, Studia i Prace Wydziału Nauk Ekonomicznych i Zarządzania nr 33, Uniwersytet Szczeciński, Szczecin 2013.
- Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań 2011, raport GUS, Warszawa 2012.
- OECD, *Database Key Short-Term Economic Indicators*, <http://stats.oecd.org/>, pobrano 02.09.2015.
- Okólski M., *Migracje zagraniczne w latach 1980–1989. Zarys problematyki badawczej*, „Studia Demograficzne” nr 3, Warszawa 1994.

STRONY INTERNETOWE

- Encyklopedia PWN, <http://encyklopedia.pwn.pl/haslo/imigracja;3914293.html>, pobrano 19.06.2015.
- Encyklopedia PWN, <http://encyklopedia.pwn.pl/haslo/migracje;3941121.html>, pobrano 19.06.2015.
- Eurostat, <http://ec.europa.eu/eurostat/web/products-datasets>, pobrano 02.09.2015.
- <http://nf.pl/kariera/negatywne-skutki-emigracji-za-praca,,47371,199>, pobrano 02.09.2015.
- <http://wgospodarce.pl/informacje/9269-skutki-emigracji-polakow-spadek-liczby-urodzen-i-i-coraz-starsze-spoleczenstwo>, pobrano 02.09.2015.
- <http://www.fakty.nl/zycie-w-holandii-2/7022-negatywne-skutki-emigracji-polakow>, pobrano 02.09.2015.

Poles on the economic emigration – consequences

MATEUSZ BARTOSZEWICZ

Institute of International Studies, University of Wrocław

SUMMARY: *Interdependence and mobility are main features of the modern, western world in second decade of XXI century. Thanks to technical development migrations from poorer countries to these which are wealthier seem to be obvious if we bear in mind that human being wants to live in best possible conditions. Poles emigrate – mostly to earn money for living. The aims of the article are: first of all – to research main directions and the scale of polish economic emigrations. Then the author is going to analyze the consequences of emigration from the viewpoint of the country which sends emigrants.*

KEY WORDS: *economic emigration, migration policy, consequences of emigration for the country which sends emigrants, brain drain*